

Muutos, politiikka ja moderni kaupunki

Tampereella järjestettiin toukokuussa 2001 modernin kaupungin murrosta käsittelevä kansainvälinen konferenssi.

■ Taloudellisen globalisaation vaikutuksia maailman kaupunkien järjestelmään ovat kirjoituksissaan käsitelleet useat kaupunkitutkijat, kuten John Friedmann, Peter Hall ja Saskia Sassen. Heidän mukaansa kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana kaupunkien välille on kehittynyt uusi globaali hierarkia ja tehtävänjako. Tiettyjen keskeisten metropolien, kuten Lontoon, New Yorkin tai Tokion, merkitys kaupunkien hierarkiassa on vain lisääntynyt; ne ovat pääoman, vallan ja informaation kansainvälisiä keskuksia. Samaan aikaan on kuitenkin syntynyt myös uusia alueellisia keskuksia ja vastaavasti uusia periferioita. Kasva-va eriytymiskehitys on lisäksi nähtävissä yksittäisten kaupunkien sisällä: erot rikkaiden ja köyhien välillä ovat entistä suurempia ja kaupunkitila yhä segregoituneempaa.

Niin suurissa kuin pienemmissäkin kaupungeissa paikallisia päätöksiä tehdään aikaisempaa korostetummin globaalissa toimintaympäristössä. Kiihtyvä muutosten tahti on herättänyt kaupunkien päättäjät pohtimaan uutta rooliaan ja etsimään ratkaisuja muutospainneisiin vastaamiseksi. Jokaisen yksittäisen kaupungin menneisyys vaikuttaa siihen, minkälaisia toimintamalleja päätöksentekijät omaksuvat.

Modernin kaupungin murroksesta ja päättäjien ratkaisuista niiden historiallisessa kontekstissa keskustelivat Tampereen yliopistossa 11.–12. toukokuuta 2001 järjestetyn kansainvälisen kaupunkihistorian konferenssin *Transformation of modern cities: changes in the physical fabric and politics* osallistujat. Pääjärjestäjänä toimi Pertti Haapalan johtama monitieteinen *Premises of urban governance: past and present* -projekti ja järjestelyistä vastasi projektin tutkija Marjaana Niemi.

Globaali kaupunki -lähestymistavan soveltuvuutta pienempien eurooppalaisten alueellisten keskusten ja erityisesti Tukholman kaupunkihistorialliseen analyysiin pohti Lars Nilsson (Stockholm Universitet). Hän jakoi esitelmässään pohjoiseurooppalaisen kaupunkikehityksen neljään vaiheeseen: varhainen urbanisaatio (–1880), kaupungistuminen teollisen kapitalismin aikana (1880–1930), kaupungistuminen hyvinvointiyhteiskunnan kapitalismin aikana (1930–70) sekä kaupunkikehitys globaalien kapitalismin aikana (1970–). Viimeiselle vaiheelle, jota Nilsson kutsui termillä *New Urbanism*, on

ollut tyypillistä suurkaupunki-alueiden kasvu, teollisuuskaupunkien taantuminen, uusi tilallinen järjestys (segregaatio ja keskustan houkuttelevuus), uusi muotokieli keskustarakentamisessa sekä kaupunkien samankaltaistuminen. Tukholman kasvu on jälleen 1990-luvulla kiihtynyt ja keskusta asuinalueena on lisännyt suosiotaan merkittävästi. Toisaalta monet pienituloiset ja siirtolaiset, joille keskusta-asuminen ei taloudellisesti ole mahdollista, asuvat kaukana keskustasta sijaitsevilla esikaupunkialueilla. Hyvin samansuuntaisesta kehityksestä kertoi myös Pim Kooij (Rijksuniversiteit Groningen), joka analysoi hollantilaisten kaupunkien pitkän aikavälin kehitystä.

”Miksi jotkut alueet alkoivat 1970- ja 1980-luvulla taantua ja kuinka prosessi liittyy teollisen yhteiskunnan historiaan”, Pertti Haapala (Tampereen yliopisto) kysyi puheenvuoronsa aluksi. Deindustrialisaation historian tavoitteena on selvittää tapahtuneen taantumisen ennakkoehtoja. Teollistumisen tavoin deindustrialisaatiokaan ei ole yhtenäinen tai kaiken kattava (globaali) prosessi ja käsite; tästä syystä ilmiön tutkiminen paikallisina kokemuksina ja variaatioina on erityisen mielekäästä. Pittsburg, Narva ja Tampere ovat kaikki käyneet läpi samat teollisen yhteiskunnan vaiheet, joita Haapala kutsui luvatuksi maaksi (1800–1920), uskoksi kasvuun (1920–75) sekä menetetyksi paratiisiksi (1975–2000). Kaikkien niiden kohtaloille yhteinen luonteenomainen tekijä on ollut markkinat, mutta myös kaupunkikohtaisia piirteitä on

mahdollista havaita: Pittsburghissa ylipäätänsä on aina ollut pääoman tuottavuuden vaatimus, Narvassa poliittiset olosuhteet ja Tampereella valtion toimenpiteet. Tapa, jolla kaupungit ovat kohdanneet deindustrialisaation liittyy siihen, kuinka ne aikoinaan kehittyivät teollisuuspaikkakunniksi.

Anja Kervanto Nevanlinna (Helsingin yliopisto) pohti esitelmässään globalisaation myötä tapahtuvaa arkkitehtuurin samankaltaistumista ja ilmiön vaikutuksia kaupunkien identiteetteihin. Kolmen helsinkiläisen vanhan teollisuusalueen, Ruoholahden, Töölönlahden ja Katajanokan, esimerkin avulla hän osoitti, että monesti samalla kun keskeisiä paikkoja kaupungista myydään markkinahintaan eniten tarjoavalle yksityiselle tai julkiselle taholle ja vanha rakennuskanta puretaan, myös kaupunkilainen identiteetti on kaupan. Vaihtoehtoisesti kaupunki-identiteetti olisi mahdollista rakentaa ensi sijassa jo olemassa oleville historiallisille kerrostumille. Kimmo Kurunmäki (Tampereen teknillinen korkeakoulu) puolestaan tarkasteli sitä, miten nimenomaan vanhojen teollisuusalueiden sosiaaliseen, taloudelliseen ja fyysiseen uudistamiseen pyrkivissä kehityshankkeissa Helsingissä, Berliinissä ja Newcastlessa julkiset ja yksityiset toimijat ovat aikaisempaa paremmin pystyneet yhdistämään resurssiaan.

Kautta aikain kaupunkien päättäjät ovat pyrkineet antamaan ulkopuolisille positiivisen kuvan kaupungistaan esimerkiksi saadakseen osakseen arvostusta, menestyäkseen paremmin kaupunkien välisessä

kilpailussa tai houkutellakseen lisää vierailijoita. Yhä useammin historialle annetaan välineellinen rooli tässä mielikuvaa luomaan pyrkivässä prosessissa. Museoiden esittämän perinnön osuuteen nykypäivän kaupunkien strategioissa ja imagokampanjoissa keskittyi Stana Nenadic (University of Edinburgh). Viitaten Lewis Mumfordiin, joka on todennut museoiden olevan ”valikoimisen välineinä korvaamaton osa kaupunkien kulttuuria”, Nenadic huomautti museoiden tänä päivänä olevan korvaamattomia ennen kaikkea kaupunkien taloudelle. Tiettyjä aikakausia ja teemoja kaupungin menestyksestä – usein varallisuutta, menestystä, kauneutta, korkeakulttuuria tai jännitystä – painotetaan museoiden historiaesityksissä. Monesti on olemassa ristiriita kaupunkilaisille suunnatun yhteisöllisen menneisyyden kertomuksen (*community agenda*) ja ulkopuolisille vierailijoille suunnatun kaupallisemman historiaesityksen (*commercial agenda*) välillä.

Esimerkiksi Amsterdam ja Glasgow profiloituvat molemmat näkyvästi 1700-luvun kauppiaskaupunkeina 1800-luvun jäädessä satunnaisten mainintojen varaan museoiden näyttelyissä ja matkailijoille suunnatuissa kaupunkiesitteissä. Tämä on ongelmallista erityisesti Glasgow’n kohdalla, jonka monille asukkaille 1800-luvun teollisuuskaupungin kertomus on edelleen merkittävä osa heidän kaupunkilaisista identiteettiään.

Niitä tapoja, joilla vanhat teollisuuskaupungit Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ovat

vastanneet globalisaation tuomiin haasteisiin, analysoi tarkemmin Marjaana Niemi (Tampereen yliopisto). Teollisuuskaupunki toisensa jälkeen alkoi 1980-luvulla aktiivisesti elvyttää elinkeinoelämäänsä ja parantaa kolhiintunutta maanettaan taatakseen itselleen paikan mahdollisimman korkealla uudessa maailman kaupunkihierarkiassa. Nämä kampanjat ovat selvästi tuoneet kaupungit lähemmäksi toisiinsa. Esimerkiksi Pittsburgh, Sheffield ja Tampere, joilla on hyvin erilaiset politiikanteon perinteet, ovat hakeneet vastauksia ongelmiinsa samalta suunnalta. Kaikki kolme kaupunkia ovat nostaneet elinkeinoelämän toimintaedellytysten parantamisen tärkeäksi kunnallispoliittiseksi tavoitteeksi ja korostaneet asiantuntijuuden ja ammattimaisen johtamisen merkitystä kaupungin tulevaisuutta rakennettaessa. Tarkempi tarkastelu paljastaa kuitenkin tärkeitä eroavaisuuksia esimerkiksi siinä, kenen asiantuntemusta päätöksenteossa arvostetaan; nämä eroavaisuudet voidaan ainakin osittain selittää erilaisilla politiikanteon traditioilla. Yhden viime vuosien keskeisen tamperelaisen strategian, eTampereen vaiheita selvitti Antti Kasvio (Tampereen yliopisto).

Kaupunkipoliittisesta uudeleen määrittelystä oli kysymys myös Helsingin vuoden 2000 kulttuurikaupunkihankkeessa. Laura Kolben (Helsingin yliopisto) mukaan kulttuurista tuli 1990-luvun alkupuoliskolla keskeinen strategia Helsingin kaupungin päättäjille erityisesti kahdesta syystä: Yhtäältä tilanteessa, jossa kylmä

sota oli juuri päättynyt, tapahtui nopea mentaalinen uudelleenorientaatio ja Helsingistä tuli uudella tavalla eurooppalainen pääkaupunki. Toisaalta 1990-luvun lama sai helsinkiläiset päättäjät tavoittelemaan kulttuuripanostuksillaan taloudellista hyötyä.

Paljon on tutkittu sitä, mikä on eri aikoina ollut arkkitehtien, suunnittelijoiden ja päätöksentekijöiden rooli kaupunkisuunnittelussa. Viime vuosisataa koskevan synteesin aiheesta esitti Terttu Pakarinen (Tampereen teknillinen korkeakoulu). Viime aikoina myös kaupunkilaiset ovat tulleet näkyvämmiin suunnitteluun liittyvän keskustelun osapuoleksi. Kaupunkien kehittämistä osallistuvan demokratian näkökulmasta lähestyi Declan Hall (Birmingham University) esimerkkinään kuudessa Ison-Britannian kaupungissa parhaita toteutettava kaupunkilaisten raati (*Citizens' jury*) -hanke. Kaupunkilaisille nämä ajankohtaisia paikallisia kysymyksiä pohtivat raadit ovat merkinneet uudenlaista keskusteluforumia ja vaikuttamisen kanavaa, päätöksentekijöille puolestaan mielipidekyselyjä perusteellisempaa tapaa kuulla kaupunkilaisten kanta. Vaikka raatien toimintaan liittyy edelleen monia avoimia kysymyksiä, ne ovat Hallin mukaan tulleet jäädäkseen.

Ola Wetterberg (Riksantikvarieämbet, Stockholm) esitteli Ruotsin hallituksen vuonna 1999 aloittamaa kolmivuotista kehittämissuunnitelmaa, jonka tavoitteiksi on määritelty suurten kaupunkien houkuttelevuuden parantaminen ja taistelu kasvavaa sosiaalista ja etnistä epä-

tasa-arvoa vastaan. Erityistä huomiota on kiinnitetty rakennettuun kulttuuriperintöön yhtenä keskeisenä kaupunkien viihtyvyyttä lisäävänä tekijänä. Näin kulttuuriperinnön suoje-lu-yrityksiin on entistä selvemmin yhdistetty tulevaisuuteen liittyviä sosiaalisia ja kaupunkisuunnittelun tavoitteita. Konferenssi toi hyvin ilmi sen, kuinka historia on läsnä tulevaisuuden kaupunkia suunniteltaessa, niin rakennettuna perintönä, aikaisempina valintoina kuin hyödyllisenä kokemusvarastonakin.

Tanja Vahतिकari